

Cursus Dordtologie.

Inleiding.

Sinds 1 mei 2014 werk ik in de gemeente Dordrecht op de afdeling Intergemeentelijk Projectmanagement. Voorheen werkte ik voor de gemeente Sliedrecht als teamleider van de afdeling Projecten en als projectmanager.

Naast de projecten die ik in Sliedrecht doe is mij gevraagd om in Dordrecht het project Stadswerven over te nemen van een collega die op 1 januari 2015 met pensioen gaat. Dit is voor mij een uitdaging omdat dit een belangrijk, veelzijdig en interessant project in Dordrecht is en deels weer heel anders dan de projecten die ik in Sliedrecht doe en gedaan heb.

In Sliedrecht, waar ik ook woon, heb ik veel projecten gerealiseerd waardoor ik kennis heb van die gemeente ook wat betreft de historie. Het voordeel van het wonen in een gemeente waar je werkt is dat je sterk betrokken bent bij het verleden en de toekomst. Dat is anders nu het om Dordrecht gaat waar ik niet woon maar wel zeer regelmatig kwam. Ik loop graag in de binnenstad van Dordrecht en bezoek de musea, doe een rondje Dordrecht en ga regelmatig naar de Biesbosch.

Dordrecht ervaar ik als een prettige historische stad gelegen aan het water, voorzien van goede voorzieningen en in de achtertuin heel veel natuur.

De ontstaansgeschiedenis van het huidige Dordrecht is mij niet bekend, om die reden is mij geadviseerd de cursus Dordtologie te volgen.

Stadswerven

Aan de noordzijde van het Eiland van Dordrecht is het gebied Stadswerven gelegen en wordt begrensd door:

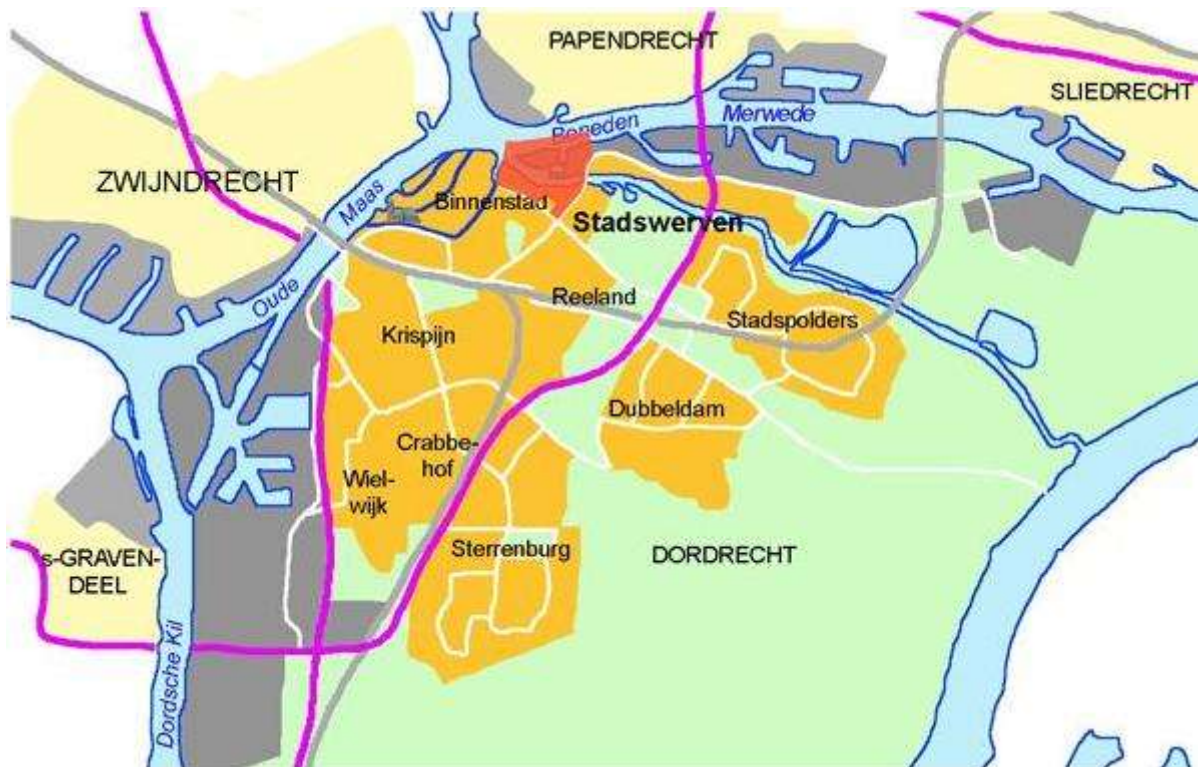
- in het noorden : Beneden-Merwede;
- in het oosten : Papendrechtsestraat(inclusief bebouwing oostzijde), Merwestraat en Oranjelaan.
- in het zuiden : Noordendijk en Wantij.
- in het westen : Riedijkshaven.

Het plangebied van Stadswerven is in een drietal gebieden verdeeld:

- Kop van de Staart, gebied tussen de Beneden-Merwede en het Wantij.
- Lijnbaan Enecoterrein, gebied tussen het Wantij en de Noordendijk.
- Watertorenterrein, gebied tussen het Wantij en de Oranjelaan.

Stadswerven is zowel in Dordrecht als in de Drechtsteden een uniek ontwikkelingsgebied. Uniek, omdat het tegen de historische binnenstad aanligt en door water is omgeven. Uniek, omdat het buitendijks ligt, met eb en vloed en onder invloed van zee en wisselende waterstanden door de afvoer van de rivieren.

De Stadswerven moet van het gemeentebestuur van Dordrecht een nieuwe plek worden in de stad die attractief en onderscheidend is als kwalitatieve aanvulling op de binnenstad. Activiteiten op het water, cultuur, bedrijvigheid, werken en ontspanning. Naast de woonfuncties moeten veel andere functies een plek in het gebied krijgen zodat een levendig milieu ontstaat.

Historische ontwikkeling.

Het begin van Dordrecht moet gezocht worden in een gehuchtje aan twee kanten van de Thure. Langs de oevers van dit veenstroompje werden huizen gebouwd op terpen, die op den duur aaneengesloten werden door dijken. De Thure verbond de Maas met de Merwede (Rijngebied). Er woonden boeren, vissers en handelslieden.

In 1220 verkreeg Dordrecht stadsrechten. De stad kreeg een eigen bestuur met wetgevende bevoegdheid, ze mocht een muur bouwen.

In 1284 mocht Dordrecht van Floris V een gracht graven, de Spuihaven en in 1299 kreeg de stad van Jan I van Holland stapelrecht, alle goederen die de stad passeren en gemaakt worden in de wijde omgeving van de stad moesten worden aangeboden op de markt in de stad. Dit gaf veel handelsoverleg en legde de basis voor de **Dordtse**

Gouden eeuw: de 14^e eeuw.

In de Middeleeuwen berustte de economie van de stad op:

- handel- zout, vis, de stapel-wijn, graan, ijzererts, monopolie op hout, graan, wijn etc.
- nijverheid- bier, accijnzen.
- munt- In Dordrecht worden vanaf 1275-1795 alle munten geslagen.
- Kloosters- in de stad werden kloosters gevestigd.
- De stad werd hoofdstad van het baljuwschap Zuid-Holland en een stukje Noord-Brabant. De Thuredrith was de Voorhaven geworden.
- Vanaf 1345 belandde Dordrecht in de problemen over de erfopvolging van de graven van Holland: de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Dordrecht koos voor de Kabeljauwse kant.

Dordrecht werd de belangrijkste stad van Nederland.

In **1421** brak door de storm het water door de dijk van de Grote Waard bij de Wieldrecht, die verzwakt was vanwege achterstallig onderhoud: de Elisabethvloed. De

stad werd een eiland zonder achterland. De schepen konden gemakkelijk de stapel ontwijken zodat de handel achteruit ging. Dordrecht verloor een groot afzetgebied, landbouwareaal en uitbreidingsmogelijkheden. Concurrenten Rotterdam en Amsterdam namen markten van Dordrecht over.

Daarna volgde in de **16^e eeuw** de tijd van de renaissance of ook wel de tijd van de hervormers en ontdekkers. De Hervorming en Generale Synode.

De **17^e** eeuw was ook de Gouden eeuw qua handel en nijverheid.

In **1810** werd Dordrecht ingedeeld bij het Departement van de Monden van de Maas en bestuurd door de Fransen.

In **1813** werd Dordrecht bevrijd door de Kozakken.

Stadswerven

Voor de Sint Elisabethvloed maakte het gebied deel uit van de Grote of Zuid-Hollandse Waard, een enorm veengebied dat zich uitstrekte tussen Maasdam in de Hoeksche Waard tot Heusden. Het gebied werd door middel van ontginning sinds de 11^e eeuw ontwikkeld tot een uitgebreid landbouwgebied.

De Sint Elisabethsvloed maakte aan dit alles een abrupt einde. Het gebied langs de (Beneden) Merwede kwam voor langere tijd onder water te staan, waarin door de aanslibbing een gors is ontstaan, het huidige gebied de Staart.

Liggend binnen de oude binnenstad is het gebied pas aan het eind van de 18^e eeuw weer betrokken bij de stedelijke ontwikkeling. Voor die tijd was sprake van vrij ontoegankelijk buitengebied. Het profiel van de (Beneden) Merwede was aanmerkelijk breder dan tegenwoordig. Ook het Wantij en de Vlij namen meer plaats in. Meer in de oostelijke richting was sprake van een Biesbosch landschap met grienden en kreken en killen, soms afgewisseld met agrarisch geëxploiteerde gronden.

In **1603** werd de Noordendijk, Groenedijk en Krommedijk aangelegd, waarmee de polder het Oude Land van Dubbeldam werd gerealiseerd.

Begin **17^e** eeuw was de stad dichtgegroeid met bebouwing, als gevolg waarvan bedrijvigheid zich verplaatste naar locaties daar buiten, waaronder het Lijnbaangebied. Door deze ontwikkeling ontstond de behoefte aan een nieuwe toegang tot de stad die aanvankelijk werd gemarkeerd door de kleinepoort ter plaatse van de huidige Noordersluisbrug.

In die tijd lag de nadruk van de Dordtse economie op de handel, waarbij werd geprofiteerd van de ligging aan de rivieren, die een belangrijke transportverbinding vormden voor grote delen van Europa. Noordelijk van de Noordendijk vestigden zich scheepswerven, houthandelaren en-zagerijen en een touwslagerij. Verder verrezen er meerdere molens die onder andere werden gebruikt voor het verzagen van het over water aangevoerde hout. Hout was in die tijd een belangrijke bouwstof. De woningen die in het gebied in kleine bouwblokken langs de Noordendijk en de Lijnbaan werden gebouwd waren bestemd voor de bedrijfseigenaren en de arbeiders in die bedrijven. In die tijd bevonden zich ten zuiden van de Noordendijk tuinderijen, blekerijen en houtbedrijven.

In de tweede helft van de **19^e** eeuw speelde zich in Dordrecht de overgang van handelsnaar industriestad af met nieuwe bedrijfstakken als drukkerijen, in metaalbewerking: koploper in Nederland: met blikfabriek van Bekkers, Pen en Bauduin koper-en ijzergieterij, metaalfabriek, Lips sloten en randkasten, Electro Motoren fabriek, koekjesfabriek Victoria. Het stenen korset van muren en poorten werd afgebroken en nieuwe wijken werden gebouwd onder andere in de Negentiende eeuwse Schil. De nodige infrastructuur werd aangelegd: 1872 de spoorlijn, de verkeersbruggen kwamen pas vlak na de Tweede Wereldoorlog. Met de Zeehaven had Dordrecht pech, die kwam pas in de

jaren dertig van de 20^e eeuw, terwijl Rotterdam de Waterweg had vanaf 1872 en daardoor kon uitgroeien tot een wereldhaven.

De scheepshandel stort met de aanleg van de nieuwe Waterweg in, mede als gevolg van de opkomst van het stoomschip.

Ten **noorden** van de Noordendijk was vooral de industrialisatie merkbaar. Molens en houthandels verdwenen en op den duur ook de scheepswerven. De in het Lijnhavengebied gelegen houthandel werd eind 19^e eeuw gedempt. In die periode verrezen nieuwe fabrieken waaronder in 1898 de Dordtse Meterfabriek aan de Lijnbaan en in 1910 het Electriciteitsbedrijf aan de Noordendijk. Inmiddels was de woonbebouwing aan de Noordendijk flink toegenomen. Later moesten voor de bouw van de centrale en zijn latere uitbreidingen in de periode 1915-1928 weer woningen worden gesloopt. Gespaard bleef de 18^e eeuwse molen Kijk over de Duck.

In het gebied ten zuiden van de Noordendijk maakten de tuinderijen en blekerijen plaats voor arbeiderswoningen.

De **Kop van de Staart** kwam veel later tot ontwikkeling. Uit kaartgegevens blijkt dat midden 19^e eeuw van bebouwing op de Kop van de Staart geen sprake was. Een kaart uit 1894 geeft aan dat op deze plaats een schietbaan en een expeditieplaats van pontonniers was gevestigd. In 1901 besloot de gemeenteraad van Dordrecht het gebied op te hogen en in gebruik te geven als industriegebied. Dit gebied werd toegankelijk via de nieuw aangelegde Oranjelaan, de prins Hendrikbrug, die de Staart verbindt met de stad, dateert van 1910.

Ten tijde van de bedrijfsbeëindiging bevonden zich in het gebied meerdere industriële gebouwen en objecten. Een klein aantal van deze- de Biesboschhal, de scheepshellingen, de kraanbaan en twee havens zijn nu nog aanwezig en vertegenwoordigen de cultuurhistorische waarde van het gebied.

In afwachting van de ontwikkeling van het gebied voor woningbouw en andere functies vinden tijdelijke functies hier plek zoals de Ark van Noach, museumschip De Siegfried, DordtYard in de Biesboschhal en de botenloods van de KNRM.

Hoe kan je de historische kwaliteit van het gebied in een nieuwe ontwikkeling behouden of transformeren.

Uitgangspunt is dat het gebied Stadswerven een bijzonder aantrekkelijk stedelijk gebied dicht bij de Dordtse binnenstad moet worden, met verschillende deelgebieden met een eigen karakter.

Belangrijkste uitgangspunten zijn:

- behoud van oude elementen als de Biesboschhal;
- de scheepshelling aan de Beneden-Merwede;
- de aanleg van een nieuwe brug voor fietsers en voetgangers naar de Riedijkshaven als verbinding met de binnenstad;
- drijvende woningen;
- een jachthaven;
- een plein op de Punt;
- een algemene verdeling van bouwblokken, bouwhoogtes en openbare ruimte.

In het stedenbouwkundige plan zijn elementen als maaiveldhoogte, hoogbouwontwikkelingen, waterwoningen en uitspraken over functies gedaan. De maaiveldhoogte is belangrijk in dit gebied gezien de buitendijkse ligging en de borging van het veiligheidsniveau.

Centraal tussen het Wantij en de Vlij ligt het watertorenterrein een overwegend open ingericht gebied gezien de buitendijkse ligging en de borging van het veiligheidsniveau. Centraal tussen het Wantij en de Vlij ligt het watertorenterrein een overwegend open ingericht gebied met een aantal gebouwen waarbij het complex van de oude watertoren de meest in het oog springende is. Het watertorenterrein ontleent zijn groene

karakteristiek door de directe ligging tegen de Wantijbuurt/Wantijpark, als uiloper van de Dordwijkzone.

Het Enecoterrein is gelegen in het zuidelijke gedeelte van de Stadswerven. Het gebied wordt getypeerd door grote industriële gebouwen. Het is een verlengstuk van de compact bebouwde negentieneeuwse schil rondom de historische binnenstad. In dit gebied is naast het wonen onder andere ruimte voor cultuur (Energiehuis en de nieuwe bioscoop), parkeervoorzieningen, nutsvoorzieningen, nutsgebouwen en het regiokantoor.

De unieke ligging van de Kop van de Staart maakt Stadswerven geschikt voor een variëteit aan stedelijke ontwikkelingen met een nadruk op woningbouw.

Naast de ontwikkeling van het gebied door ontwikkelaars die daar een bouwpositie hebben wordt het gebied voor circa 20% uitgegeven voor zogenaamd particulier opdrachtgeverschap. Door de op de Stadswerven gewenste bebouwingskarakteristiek van een pandsgewijze opbouw refererend aan de historische binnenstad, kunnen particulieren met de bouw van een eigen woning voor een belangrijke deel bijdragen aan de totstandkoming van een nieuwe stad.

Het begin en het eind van het deelgebied, genaamd De Punt, ligt volledig omsloten door water. Hier komen beide rivieren samen en heeft men een prachtig weids uitzicht op het Drierivierenknooppunt en op het silhouet van de historische binnenstad. De bebouwing in dit gebied wordt compact en profiteert van een bijzondere ligging.

Aan de zijde van de Beneden Merwede kunnen in de Erven(sluit aan op de Punt) en de Punt enkele hogere gebouwen gebouwd worden. De onderlinge hoogte dient echter sterk te variëren.

De bebouwing Stadswerven mag aan de Beneden-Merwede geen aaneengesloten wand met één bouwhoogte gaan vormen. De keuze van afwisselende bouwhoogte, in plaats van een gesloten wand, zorgt voor meer licht-en zoninval op de aan de noordzijde geprojecteerde boulevard langs de Beneden-Merwede. Aan de andere zijde van het andere grote water, het Wantij, liggen binnen de Erven mogelijkheden voor statige individuele woningen en/of een aantal kleinschalige appartementen.

1173_stadswerven_vv_001a_03

Rijksmonumenten.

In het plangebied komen drie rijksmonumenten en vijf gemeentelijke monumenten voor. In de afgelopen 10 jaar is veel geïnvesteerd om een aantal gebouwen nieuwe functies te geven, wat het gebied tot een bijzondere locatie maakt. Genoemd kunnen worden het Energiehuis, Villa Augustus, De Biesboschhal en het Wervenpark, het opnemen van de Kraanbaan als betonnen constructie, een markant historisch overblijfsel. De drie aan de Oranjelaan gesitueerde energiegebouwen. Handhaving is een duidelijke wens van het gemeentebestuur.

Archeologie.

In één van de lessen is aan de orde gekomen het onderdeel archeologie.

Al sinds de jaren '60 vindt archeologisch onderzoek plaats in de gemeente. Sinds 1995 is in Dordrecht een gemeentelijk archeoloog actief en sinds 1999 beschikt de gemeente Dordrecht overeen opgravingvergunning voor het eigen grondgebied. De gemeente voert sinds 1995 een eigen beleid wat betreft archeologie. Sinds de invoering van de Wet op de archeologische monumentenzorg in 2007 dienen archeologische waarden wettelijk in de besluitvorming rond ruimtelijke ordeningsprocessen meegewogen te worden. In de praktijk gebeurde dit in Dordrecht al sinds 1995.

In het bestemmingsplan De Stadswerven dat op 1 maart 2005 door de raad is vastgesteld wordt wel ingegaan op bestaande rijks- en gemeentelijke monumenten maar wordt niet stilgestaan bij het onderdeel archeologie.

In 2014 wordt gewerkt aan een herziening en actualisering van het bestemmingsplan De Stadswerven. In die herziening wordt wel ingegaan op de onderdelen archeologie en cultuurhistorie.

In 2009 is de archeologische verwachtingskaart voor de gemeente Dordrecht opgesteld. De kaart is een detaillering en uitwerking van de kaarten die op nationale en provinciale schaal beschikbaar zijn. Op het gemeentelijk grondgebied varieert de verwachting van laag tot zeer hoog.

Het plangebied kent op de archeologische verwachtingskaarten hoge archeologische trefkans voor sporen uit de late middeleeuwen vanwege de verwachte ligging in de oeverzone van de rivier de Merwede. Het gebied wordt ook doorkruist door de dieper gelegen en oudere Zwijndrechtse stroomgordel.

Al in 2004 is vanwege die hoge verwachting in het plangebied een verkennend archeologische onderzoek uitgevoerd. Hierbij is een proefsleuf gegraven en is een aantal boringen uitgevoerd. De conclusie is dat het gebied bestaat uit metersdikke oever- en rivierafzettingen die pas zijn ontstaan tijdens en na de overstroming van 1421. Verder is het vermoeden dat er geen oude stroomruggen meer voorkomen.

De kans op het aantreffen van onverstoorde archeologische sporen uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd onder de ophooglagen is klein.

Om de archeologische waarden in het plangebied te beschermen, zijn twee dubbelbestemmingen opgenomen. Bij bodemingrepen (archeologie 2) dieper dan 70 cm beneden het oorspronkelijke maaiveld en bodemingrepen (archeologie 3) dieper dan 100 cm beneden het oorspronkelijk maaiveld dienen archeologische vooronderzoeken te worden verricht.

Mooi is dat het bestemmingsplan rekening houdt met de cultuurhistorische waarden en de archeologische waarden in het plangebied beschermt.

Conclusie

Kortom hier is sprake van een stedenbouwkundige ontwikkeling waar nadrukkelijk rekening wordt gehouden met de historie van Dordrecht en de ligging van het gebied ten opzichte van de historische binnenstad en rivieren. Mede door de cursus Dordtologie heb ik Dordrecht leren kennen en ervaren als een stad **in** het water en **aan** het water met een heel mooi behouden historische kern. Een historische kern die door alle eeuwen heen het van het water heeft gewonnen en wonderwel voor een groot deel in tact is gebleven.

Bijzonder om uit de historie van Dordrecht op te kunnen maken dat hier sprake is van gebied dat ontstaan is uit het water, eerst als landbouwgebied werd benut, vervolgens

weer door het water teruggenomen is en ten slotte voor woningbouw en scheepswerven en scheepsgelateerde en andere bedrijven werd benut.

Ook bijzonder dat door het door het economisch tij scheepswerven plaats moeten maken voor woningbouw, waardoor de situatie ontstaat dat bewoners zich naar de rivier keren in plaats van water gerelateerde bedrijven. Op zich wel bijzonder omdat watergebonden locaties schaars zijn en bij een mogelijke opleving van de scheepsbouw geen ruimte beschikbaar is.

Nu is het wel de kunst om van dit te transformeren gebied een attractief en bruisend gebeuren te maken. Dat is alleen mogelijk door diverse functies als wonen, bedrijvigheid, werken en ontspanning, cultuur etc. te combineren. Als vanwege de economische recessie sterker dan voorgenomen ingezet gaat op wonen voor midden- en hogere inkomens ontstaat een "Vinex" tweeverdienerwijk, waardoor er vooral op werkdagen een slaapwijk ontstaat wat niet ten goede komt aan de doelstelling om in Stadswerven een levendig stedelijk woonmilieu realiseren. Hiervan ben ik mij als projectmanager bewust geworden. Met de kennis die ik door middel van deze cursus heb opgedaan kan ik dat in de praktijk voor het project Stadswerven goed benutten.

Dick van 't Hoff
12 november 2014